

Lode Wils, *Burgemeester Van Cauwelaert, 1923-1932. Schepper van Nederlandstalig Vlaanderen*, Antwerpen-Amsterdam, Uitgeverij Houtekiet, 2005, 174 pp., ill., ISBN 90-5240-826-2.

Binnen de zeven jaar ligt nu het vierde deel van Lode Wils' biografie over Frans Van Cauwelaert voor ons. Geen geringe prestatie, te meer daar we weten dat dit niet de enige publicaties zijn die van zijn hand verschenen.

De periode die in bovengenoemde studie beschreven wordt, is voor Vlaanderen niet zonder betekenis geweest. Er kwamen belangrijke taalwetten tot stand, waaronder de vernederlandsing van de Gentse universiteit en de taalwet op het openbaar bestuur, maar er ontstond ook ernstige verdeeldheid binnen het Vlaamse kamp. Er waren toenemende spanningen tussen de Vlaams-nationalisten en de Vlamingen in de katholieke partij. Dit alles moeten we dan nog kaderen in de wederopbouw van België, de internationale politieke verhoudingen en de economische crises van begin jaren twintig en van de jaren dertig.

Na de taalwet op het openbaar bestuur van 1921 was Van Cauwelaerts rol in de landelijke politiek voorlopig uitgespeeld. De katholiek-liberale regering Theunis zat met de herstelbetalingen en de Ruhr-bezetting, en kon er geen de eenheid verstorende communautaire zaken naast hebben. Bovendien, zo schrijft Wils, was koning Albert I noch de Vlaamse noch de socialistische zaak toegedaan. Hij schreef Theunis in 1922: *“Nous ne pouvons redouter assez une coalition socialiste-flamande.”* Het liep toch wat anders. De verkiezingen van 1925 brachten flinke winst voor de socialisten; de door de koning en niet alleen door hem gevreesde coalitie tussen katholieken en socialisten kwam toch tot stand en bleef bestaan tot november 1926. Daarna kwamen er tot november 1927 nog liberalen bij. Het was een niet gewenste coalitie die struikelde over de financiële problemen en op Vlaams gebied weinig kon verwerkelijken, al wist Huysmans in Gent een aantal Vlaamsgezinde hoogleraren te benoemen en in het onderwijs een aantal misstanden op taalgebied ongedaan te maken.

Voor Van Cauwelaert was het een periode waarin hij als burgemeester van Antwerpen *“de schoonste [periode] van geheel zijn openbare leven”* ervoer. Met name door zijn aankoop van gronden voor de havenuitbreiding en zijn werven van industriële vestigingen rond de haven heeft hij een forse en blijvende impuls aan de welvaart van Antwerpen en Vlaanderen gegeven. Deze activiteiten voor de haven dwongen hem echter ook op bepaalde momenten de regering te ontzien en Vlaamse verlangens naar de achtergrond te schuiven om een kabinetscrisis te voorkomen. Het had in deze jaren tot gevolg dat de Vlaams-nationalistische aanhang groeide en dat in eigen kring concessies gedaan moesten worden om een overloop te voorkomen. Het betekende in het bijzonder dat het Algemeen Christelijk Werkersverbond

(ACW) een scherpere Vlaamsgezinde koers ging varen, hetgeen op zich niet slecht was, ook niet voor Van Cauwelaert.

Als havenman en pleitbezorger van Antwerpse belangen moest hij in 1927 een nederlaag incasseren, toen het Belgisch-Nederlandse verdrag van 1925 in Nederland door de Eerste Kamer verworpen werd. Wils beschrijft de gang van zaken uitvoerig en wijdt veel aandacht aan de rol van de Groot-Nederlanders in deze zaak. Deze groep, bestaande uit Nederlanders en uitgeweken activisten, voerde een felle actie tegen het verdrag, dat in 1926 met een nipte meerderheid (drie stemmen) in de Tweede Kamer was aangenomen. De Groot-Nederlanders wensten het verdrag niet om politieke redenen. Het ging niet in eerste instantie om het kanaal Antwerpen-Moerdijk, dwars door Noord-Brabant, maar om de door België gemaakte reserves inzake de Wielingen en de doorvaart van Belgische oorlogsschepen over de Wester Schelde. De Groot-Nederlanders zagen daar al 'Franse' oorlogsbodems varen!

Overigens hadden verscheidene Groot-Nederlanders (Geyl o.a.) moeite met deze in wezen voor Vlaanderen ongunstige politieke koers. Zij waren voor het kanaal omdat dit de welvaart van Vlaanderen zou kunnen verhogen. Het mocht niet zo zijn. Het verdrag werd verworpen en de sfeer was dusdanig verziekt dat van een oplossing van de problemen eerst sprake kon zijn in het begin van de jaren zestig na de creatie van de Deltawerken. Het kanaal dat er kwam, was in vele opzichten wel het kanaal dat de Groot-Nederlandse oppositie al in 1927 op papier had staan (Plan Gerretson en Konijnenburg) en het bleef ook binnen de scheidingsvoorwaarden zoals die in 1839 geformuleerd waren.

De vraag rijst: had het ook anders gekund? Wils gaat daar niet op in en wijst met name de Groot-Nederlanders als de schuldigen aan.

Er waren figuren als Ernst Heldring, een Amsterdamse reder, die met andere medestanders meende dat Nederland inzake de Wielingen de soevereiniteitseisen moest laten vallen. Hij meende dat de Belgen dan wel het kanaal en de Schelde reserve los zouden laten en er verder onderhandeld zou kunnen worden. (Zie J. De Vires (red.), *Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring 1871-1954*, Utrecht, 1970, dl. 1, pp. 672 e.v.) Het idee kwam echter op een moment dat de minister (Van Karnebeek) zijn standpunt al bepaald had en daar niet meer van afweek.

Interessant is ook de opmerking van W.F. Lichtenauer, verbonden aan de Rotterdamse Kamer van Koophandel, waar het verdrag als een dodelijke bedreiging voor Rotterdam werd gezien. Lichtenauer stelde vast: *“dat het nooit bij mij opgekomen was door persoonlijk contact enig wederzijds begrip na te streven”*. (zie M.P. Van Buijtenen (red.), *Gedachtengoed. Woordenstroom en klankbeeld: een keuze uit de verspreide geschriften van dr. R.L. Schuurisma*, Rotterdam, 1992, p. 38) Er werd nauwelijks gepraat en als het gebeurde, waren het gesprekken als tussen

doven. Zeker is daarbij dat de rol van de Groot-Nederlanders in 1927 en ook nog later weinig tot niets heeft bijgedragen tot een verbetering van deze toestand.

Nog even verder over de Groot-Nederlanders. Wils verklaart hun felle anti-Belgische houding vanuit een welhaast ziekelijke fobie voor Frankrijk. Deze fobie is er zeker en Wils verklaart die vanuit de mislukking van het Verenigd Koninkrijk en niet vanuit een afkeer van de Franse Revolutie en haar denkbeelden. Op zich is dat te verdedigen, maar ik meen toch dat de anti-Franse gevoelens bij een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking ouder zijn en terug te voeren zijn op de Franse politiek jegens Nederland al in de 17de en 18de eeuw. Of de val van het Verenigd Koninkrijk ook verantwoordelijk is voor de door Wils geschetste conservatieve ontwikkelingen in Nederland in de 19de en begin 20ste eeuw en de koppeling van dat conservatisme aan een sterke oriëntatie op Duitsland, onderschrijf ik maar ten dele. Mijns inziens lopen de democratische ontwikkelingen en praktijken in Nederland en België daarvoor toch te weinig uiteen, ook al kent Nederland geen volkssoevereiniteit, maar dat geldt ook voor Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en bijvoorbeeld Denemarken, landen die niet zonder meer conservatief of ondemocratisch genoemd kunnen worden. Dat er in Nederland een sterke gerichtheid op Duitsland bestond, is juist. Het gold de Duitse cultuur en wetenschap en niet de minste factor was de economische verbondenheid met Duitsland.

Ten slotte een enkele opmerking over Pieter Geyl, die in deze publicatie nogal eens de grote boosdoener jegens Van Cauwelaert wordt genoemd. Laat me er dit van zeggen (om geen oude discussie te heropenen). Geyl was anti-Belgisch, maar zijn kritiek op België en zijn aansporingen aan Herman Vos om de regeringen te laten vallen, dienden primair de schepping van een federaal België. Een politiek Groot-Nederland was zijn ideaal, maar hij wist als geen ander dat dit ideaal nog zeer lang onbereikbaar zou blijven. Op een paar punten doet Wils hem zelfs onrecht. Zo op p. 102, waar het gaat om de onderhandelingen over de toetreding van de Antwerpse Frontafdeling tot het VNV. Geyl is zeker voor onderhandelen, maar wenst uitdrukkelijk dat de democratie niet in het geding komt. Vos blijft onderhandelen tot begin oktober 1933. Geyl verwijt hem nergens zijn breuk en heeft alle begrip voor zijn stap naar de Belgische Werkliedenpartij (BWP), al hoopt hij wel dat Vos daar de Vlaamse zaak niet zal vergeten.

Zo ook op p. 133. Geyl was niet de 'broodheer' van Vos. Geyl had geen enkele financiële of formele band met *De Schelde*. De broodheren waren o.a. W.J.L. van Es, E.A. van Wely en F.C. Gerretson. (Zie E. Verhoeyen, *De financiering van het dagblad "De Schelde – Volk en Staat" (1929-1940)*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 46, 1987, nr. 4, pp. 224-240 en jg. 47, 1988, nr. 1, pp. 35-61.)

Geyl jutte Vos op, maar dat verbinden "*met het oog op de annexatie van Vlaanderen bij Nederland*", is naar mijn mening een karikatuur van de werkelijke

verhoudingen tussen beiden en van de inzichten die Geyl in de Belgisch-Nederlandse verhoudingen had. Nog los van het feit dat de meeste Groot-Nederlanders de relatie Nederland-Vlaanderen toch niet in de sfeer van **annexatie** zagen.

Maar terug naar Van Cauwelaert.

De verkiezing van August Borms in 1928 bracht de stagnatie van de taalwetgeving weer in beeld en het schokeffect van de ruim 80.000 stemmen tegen België (zo werd het door velen gevoeld), maakte de aanpak van een en ander gewenst. De weg naar "*gelijkheid in rechte en in feite*" was nog lang en Van Cauwelaert bracht in de Katholieke Unie een zevental punten op de agenda om zo Vlaamse desiderata in wetgeving om te zetten. Op de lijst stonden o.a. de vernederlandsing van de Gentse universiteit, verdere amnestie, taalgebruik in het onderwijs, leger, rechtspraak en zeker ook een verbetering van de taalwet voor de openbare besturen van 1921. De eentaligheid van Vlaanderen (het territoriumprincipe) diende nu een feit te worden tegenover de onwrikbare eentaligheid van Wallonië. Ook van socialistische zijde kwam er een notitie, het *Compromis des Belges*, waarin de taalkwestie centraal stond. Hier bleken echter via een achterdeur beschermingsconstructies voor de Franstalige minderheden in Vlaanderen mogelijk via referenda. Dat men in socialistische kring met een al te forse vernederlandsing moeite had, blijkt uit een interessante aanhaling in Wils' werk (p. 157), die aantoont dat August Vermeulen, de eerste rector van de vernederlandsste universiteit in Gent, de inhoud van de wet tot volledige vernederlandsing nog probeerde af te remmen door te pleiten voor een geleidelijke vernederlandsing, hetgeen inhield dat nog lang allerlei colleges in het Frans gegeven zouden worden. Camille Huysmans deed pas mee toen er toch van regeringszijde verzekeringen kwamen dat er voor Franstalige ambtenaren in Vlaanderen en voor het Franstalig onderwijs in Vlaanderen bescherming zou komen.

De bekroning voor Van Cauwelaert werd de door hem met veel zorg en overleg doorgevoerde taalwet op de openbare besturen in Vlaanderen. Met deze wet van 1932 en met de verdere onderwijswetgeving kwam in feite een eentalig Vlaanderen tot stand.

Overigens blijkt in heel dit deel van de biografie opnieuw hoe moeilijk het bereiken van een consensus over communautaire wetgeving was. Binnen elke coalitie speelden naast Vlaams-Waalse tegenstellingen ook de verhouding klerikaal-antiklerikaal (zich uitend op het punt van de subsidies voor het onderwijs) of de sociaal-economische kwesties een vaak doorslaggevende rol en dat zou nog lang zo blijven. En het is de vraag of het in 1931 door de Vlaams-nationalisten gelanceerde Federaal Statuut, dat in eigen kring al op verzet stuitte omdat het de Belgisch staat intact liet, daar een oplossing voor bood. Het leidde ook niet tot indringende discussies in het parlement. Herman Vos kreeg nimmer een bevredigend ant-

woord op zijn vragen of de taalwetgeving, waar Van Cauwelaert zich zo voor inzette, niet onvermijdelijk zou leiden naar een andere inrichting van de Belgische staat. (Zie B. Van Causenbroeck, *Herman Vos*, Gent, 1997, bijv. pp. 210 en 213/4.)

De traditionele kaders bleken nog te sterk en Van Cauwelaert heeft dit goed gezien en binnen deze kaders goed gewerkt. Het ging velen niet snel of radicaal genoeg, maar Wils toont aan dat het eigenlijk ook zelden anders kon.

We zien dan ook uit naar een volgend deel. [PIETER VAN HEES]